

# SHAHAR SHAROITIDA SANOAT ISHLAB CHIQARISH TIPIDAGI ERKIN IQTISODIY ZONALARNI FUNKSIONAL TASHKILLASHTIRISH METODOLOGIYASI

*Kamalova Dilnoza Zayniddinovna, SamDAQU Professori*

*Malikov Ulug'bek Erkinovich, SamDAQU DSc doktoranti*

**Annotatsiya.** Maqolaning maqsadi jahonda erkin iqtisodiy zonalarining shakllanish bosqichlari, shakllanish jarayonlari keltirilgan. Tadqiqot metodikasi mavzuga tegishli xalqaro va mahalliy tajribalarni o'rganish va ular asosida taklif va tavsiyalarni shakllantirish. Maxsus iqtisodiy zonalarining tashkiliy va funktsional tuzilishi juda xilma-xildir. Iqtisodiy zonalarining o'ttizdan ortiq toifalari mavjud bo'lib, ularning har biri bir necha turdagi maxsus iqtisodiy zonalarining xususiyatlariga ega bo'lib, ularni qat'iy tasniflash imkoniyatini qiyinlashtiradi. Shu munosabat bilan, mahalliy va xorijiy ilmiy muhitda maxsus iqtisodiy zonalarini funktsional asosda, iqtisodiyotga integratsiya darajasi, tarmoq yo'nalishi, mulkning tabiati (davlat, xususiy yoki aralash) va boshqalar bo'yicha guruhlash odat tusiga kiradi. Birinchi maxsus iqtisodiy zonalar faoliyatida O'zbekistonning jahon iqtisodiy tizimiga integratsiyalashuviga e'tibor qaratildi, shu bilan birga iqtisodiy zonalar faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari va ularning ma'muriy-huquqiy maqomi aniq belgilanmagan. Maxsus iqtisodiy zonalarini rivojlantirish loyihalarida hududlarni rivojlantirishning strategik vazifalari, shu jumladan hududiy tartibga solish aks ettirilmagan. Mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlarda sanoat-ishlab chiqarish tipidagi maxsus iqtisodiy zonalar sanoat ishlab chiqarishining ayrim tarmoqlarida faoliyat yuritishi va tovarlarning o'ziga xos turlarini ishlab chiqarish bilan tavsiflanishi qayd etilgan. Tadqiqot natijasi: Dunyoning mazkur siyosati bugungi kunda O'zbekistonda qo'llash bo'yicha tavsiyalar va takliflar ishlab chiqildi. Asosiy xulosa: maqolada jahonda tashkil etilgan yirik erkin iqtisodiy hududlarning har biri aniq maqsad va ixtisoslikka ega bo'lganligi, ular ushbu ixtisoslikda rivojlanishlari uchun xorijiy investitsiyalarni faol jalb etishganligi, ularga kiritilgan xorijiy investitsiyalarning to'g'ri yo'naltirilganligi, O'zbekistonning erkin iqtisodiy zonalarini rivojiga hamda arxitekturaviy muhitni to'g'ri loyihalashga muhim dasturi amal bo'ladi.

**Kalit so'zlar.** Maxsus iqtisodiy zona, bojxona hududi, blokirovka qilingan binolar, yopilgan struktura, ichki makon, ko'ndalang yo'llar, yorug'lik moslamalari.

**Annotation.** The purpose of the article is the stages of formation of Free Economic Zones in the world, the processes of formation. The research methodology is the study of international and local experiences related to the topic and the formation of proposals and recommendations based on them. The organizational and functional structure of Special Economic Zones is very diverse. There are more than thirty categories of economic zones, each of which has the characteristics of several types of special economic zones, making it difficult to categorize them strictly. In this regard, in the domestic and foreign scientific environment, it is customary to Group Special Economic Zones on a functional basis, the level of integration into the economy, the direction of the network, the nature of the property

*(public, private or mixed), etc. In the activities of the first Special Economic Zones, attention was paid to the integration of Uzbekistan into the world economic system, while the specifics of the activities of economic zones and their administrative and legal status were not clearly defined. Projects for the development of Special Economic Zones do not reflect the strategic tasks of the development of territories, including territorial regulation. In domestic and foreign scientific literature, it is noted that Special Economic Zones of the industrial-production type operate in certain branches of industrial production and are characterized by the production of specific types of goods. The result of the study: recommendations and proposals have been developed for the application of this policy of the world in Uzbekistan today. Main conclusion: the article says that each of the major free economic regions established in the world has a specific purpose and specialization, they actively attract foreign investments for their development in this specialty, the correct orientation of foreign investments made in them, an important program will apply to the development of Free Economic Zones of Uzbekistan and the correct design of the architectural environment.*

**Keywords.** *Special Economic Zone, customs territory, blocked buildings, closed structure, interior space, transverse roads, lighting fixtures.*

**Kirish.** Transport va kommunikatsiyalarning joylashishini hisobga olgan holda shaharsozlik tarkibidagi maxsus iqtisodiy zonaning biznes markazining yashash joyini aniqlash. Ishbilarmonlik markazini qurish uchun joy tayyorlash jarayoni mavjud obodonlashtirish tizimlarini, madaniy va tarixiy ob'ektlarni, maxsus iqtisodiy zonaga boradigan yo'lda transport yo'llarining asosiy chorahalarini o'rganishni o'z ichiga oladi. Maxsus iqtisodiy zonaning alohida qismi sifatida mavjud tabiiy va infratuzilma muhitiga integratsiya qilish uchun qulay mehnat sharoitlarini shakllantiradigan avtomobil va temir yo'l o'tish punktlarining joylashuvi, shamol ko'tarildi, qo'shni turar-joy binolari va tabiiy tabiiy tuzilmalar parametrlari ko'rsatilgan. Agar kerak bo'lsa, shovqin va atrof-muhitga salbiy ta'sirlardan tegishli himoya choralari ta'minlanadi, axloqiy himoya zonalar yaratiladi. Transport vositalarini iqtisodiy zona hududiga o'tkazish punktlari va asosiy chegaralari bo'ylab 2-3 km qadam bilan joylashtirilishi kerak. Maxsus iqtisodiy zona hududiga yuklarni yetkazib berish uchun temir yo'l transportidan foydalanish xarajatlarni kamaytiradi.

**Asosiy qism.** Rezident korxonalarni joylashtirish uchun savdo maydonchalarini loyihalash. EIZning boshlang'ich rivojlanish nuqtasini tanlashda kelajakdagi biznes markazi o'rnida eng estetik va iqtisodiy jihatdan eng maqbul metall konstruksiyalardan foydalangan holda "boshlang'ich" tuzilmani qurish taklif etiladi. Ushbu inshootni yaratish kelajakda iqtisodiy zonaning noishlab chiqarish infratuzilmasining asosiy ob'ektlarini qurish joyida muvofiqlashtirilgan ishlarni olib borishga yordam beradi. Ota-ona moduli joylashtirilgandan so'ng, er uchastkalarini ijaraga oluvchi potentsial investorlarning tavsiyalarini hisobga olgan holda maxsus iqtisodiy zonaning sanoat maydonchalarini loyihalash bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshiriladi. Ularning konfiguratsiyasi va o'lchamlari keyinchalik ba'zi fraktal korxonalarni boshqalari bilan moslashuvchan almashtirishni amalga oshirish uchun EIZ hududidan oqilona foydalanishni ta'minlashi kerak.

Kompleks hududni uzluksiz fazoviy rivojlantirish uchun maxsus iqtisodiy zonani rivojlantirishning modulli tizimini loyihalash kerak. Erkin iqtisodiy zonalarini shakllantirishning boshlang'ich nuqtasi sifatida rivojlanishi bilan bir vaqtda sanoat rivojlanishi uch vaqt oralig'ida rivojlanadi: shakllanish, o'sish va yetuklik. Birlashtirilgan hajmli rejalashtirish hujayralaridan foydalanish biznes markazini qurishda yordam beradi, bu sizga alohida inshootlarning o'lchamlarini erkin o'zgartirishga imkon beradi, shu bilan birga maxsus iqtisodiy zonani rivojlantirishning umumiy kontseptsiyasi buzilmaydi. Ushbu shart juda muhimdir,

chunki vaqt o'tishi bilan mavjud ishlab chiqarishlarni texnologik jihatdan yaxshiroq ishlab chiqarishlar bilan almashtirish kerak.

Ishbilarmonlik markazining tarkibiy bo'linmalari iqtisodiy zonaning shakllanish bosqichida yuk va yengil transport vositalarining EIZ hududiga kirish va chiqishda asosiy boshlang'ich nuqtalar bo'lib xizmat qiladi.[1]

EIZ tuzilmalarining keyingi o'sishi modellashtirishning bioanalogik printsiplarga muvofiq volumetrik rejalashtirish hujayralari asosida o'xshashlikning fraktal xususiyatidan foydalangan holda amalga oshirilishi taklif etiladi [2]. Buning uchun maxsus iqtisodiy zonani rivojlantirish uchun hududni to'liq o'zlashtirish kerak. Sanoat inshootlarining amaldagi yagona o'lchamlari va oraliqlarini belgilaydigan 6 m dan oshadigan qadamlar bilan bir xil o'lchamdagi kvartallarga joy ajratadigan yo'llar tarmog'ini yotqizish kerak. Ushbu qadamni hisobga olgan holda, binolarning asosiy aloqa markazlari orasidagi masofani — 72 m, iqtisodiy zonaning asosiy yo'llari orasidagi masofani — 660-720 m oralig'ida qabul qilishni tavsiya etamiz [3]. Iloji bo'lsa, maxsus iqtisodiy zonaning ichki transport tarmog'ining yo'llari shahar magistrallarining davomi bo'lishi yoki ularga parallel yo'nalishda ketishi kerak. Muhandislik aloqalariga to'siqsiz kirishni ta'minlash uchun ularning bir qismi erdan 4-6 m balandlikda maxsus estakadalarda yotqizilishi mumkin, bu maxsus iqtisodiy zonaning texnologik doirasini tashkil qiladi.

EIZlarni rivojlantirishning tavsiya etilgan bioanalogik va kompyuter modellarini va birlashtirilgan o'lchamlarga ega bo'lgan uch turdagi modulli hujayralarni hisobga olgan holda biznes markazining tarkibiy bo'linmalarining o'sishi uchun maqbul funktsional va texnologik sxemani yaratish. Bu EIZning asosiy funktsional bloklari — ma'muriy, bo'xona, logistika va servis binolarining tarkibi va maydonlari bo'yicha tavsiyalar yordamida amalga oshiriladi.

EIZ tarkibida asosiy kompozitsion dominantlar aniqlanadi, me'moriy ansamblning stilistik yechimi ishlab chiqiladi. Landshaft-rekreatsion hududlarga va maxsus iqtisodiy zonaning asosiy maydoniga alohida e'tibor qaratilmoqda. Amalda, ushbu maqsadlar uchun biznes markazining qisqartirilgan modelidan foydalanish mumkin. Fraktak korxonasining makon-vaqt va quvvat xususiyatlarini hisobga olgan holda sanoat-ishlab chiqarish tipidagi maxsus iqtisodiy zonaning kompleks hajmli rejalashtirish echimini sintez qilish.

***Shuni ta'kidlash kerakki, erkin iqtisodiy zonalarni loyihalashning bir qator umumiy tamoyillari:***

1. EIZlarning konstruktiv va texnologik echimi kompleksning ichki xonalarini o'zgartirish va ko'p qirrali foydalanish imkoniyatini ta'minlashi kerak.

2. EIZlar tarkibida volumetrik-fazoviy dominantlarni yaratish ularning qo'shni avtomagistrallardan va iqtisodiy zonaning alohida korxonalari hududlaridan qabul qilinishini hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak.

3. EIZ binolari va inshootlarining me'moriy, badiiy va uslubiy echimi qurilish texnologiyalari sohasidagi zamonaviy tendentsiyalarga javob berishi kerak. Arxitektura loyihasining ushbu qismini ishlab chiqish atrofidagi sanoat rivojlanishining ko'rinishiga muvofiq amalga oshirilishi kerak.

4. Landshaft dizayni elementlari bo'lgan ochiq joylar EIZning arxitektura rejalashtirish tarkibiga uyg'un ravishda kiritilishi kerak.

5. EIZning bir qismi sifatida vaqtinchalik inshootlar va oldindan qurilgan inshootlardan yasalgan pavilonlar joylashtirilishi mumkin bo'lgan zaxira hududlarni ta'minlash kerak.

EIZ me'moriy va rejalashtirish qarori iqtisodiy zonaning funktsional va tarmoq ixtisoslashuvi bilan bog'liq. Bu mintaqaning tarixiy rivojlanish xususiyatlari va unda tegishli sanoat tarmoqlarining mavjudligi asosida belgilanadi. Iqtisodiy zonadagi korxonalar sanoat ishlab chiqarishining alohida tarmoqlari bo'yicha guruhlanadi.

Iqtisodiy zona hududi sanoat ishlab chiqarish tarmoqlari bo'yicha bir nechta zonalarga bo'lingandan so'ng, ularning chegarasida maxsus iqtisodiy zonaning asosiy taqsimlash uzellaridan — Markaziy

maydondan boshlab tashrif buyuruvchilar va yuklarning asosiy yo'nalishlari loyihalashtiriladi. Ushbu iqtisodiy zonaning makonini vizual ravishda boyitadigan me'moriy dominantlarni joylashtiradi.

Zonaning ishchi xodimlari va yuklarning harakati maxsus iqtisodiy zonaning asosiy maydonidan boshlab amalga oshiriladi va asosiy va ikkinchi darajali yo'llar bo'ylab tegishli inshootlarga (ma'muriy muassasalar, omborxonalar, o'tish punktlari va boshqalar) olib boradi. Shu bilan birga, turli xil funktsional maqsadlar uchun (yuk, xizmat, xususiy) avtomobil transporti yo'nalishlari bo'linadi. Bunday yo'l harakati tashkiloti bojxona nazorati sohasidagi qonun hujjatlarini buzishdan qochadi [4]. Iqtisodiy zonaning Markaziy maydonidagi biznes markazining ishchilari va xodimlarining transport vositalari uchun Markaziy vestibyullar va zallarni chetlab o'tib, binolarga xizmat ko'rsatish kirish joylari yonida maxsus to'xtash joylari mavjud. EIZ bilan aloqa qilish uchun havo aviakompaniyalaridan ham foydalanish mumkin.

***Sanoat-ishlab chiqarish tipidagi maxsus iqtisodiy zonaning transport-piyodalar harakatini tashkil etishning asosiy vazifalariga quyidagilar kiradi:***

1. Shahar hududi bilan chegarada nazorat-o'tkazish punktlari va bojxona terminallari tizimini yaratish.
2. Iqtisodiy zona hududiga kirish va chiqish paytida biznes markazining o'tish joylarida yetarli miqdordagi mashina joylarini ta'minlash.
3. Maxsus iqtisodiy zona hududidagi alohida funktsional zonalar va uchastkalar bilan bog'laydigan jamoat transporti liniyasi, ular bo'ylab 300-500 m to'xtash pavilonlari o'rnatiladi, piyodalar va velosiped yo'llari yotqiziladi.
4. Shahar markaziga tashrif buyuruvchilarning kam harakatlanadigan toifasini ko'chirish uchun qurilmalar (binolarga kirishda rampalar, liftlar va boshqalar).
5. Asosiy kirish yo'llari va o't o'chirish yo'llari bo'lgan binolar.

Xavfsizlik maqsadida transport va piyodalar oqimlari tartibga solinadigan va tartibga solinmagan o'tish joylarini tashkil etish bilan bir xil darajada minimal kesishish nuqtalariga ega bo'lishi kerak.

Maxsus iqtisodiy zonaning biznes markazi hududida harakatlanish uchun asosan avtomobil transporti ishlatiladi, uni tashkil etish tizimida aniq munosabatlarni ta'minlash kerak. Bojxona nazoratidan o'tmagan mashinalar uchun hibsga olingan transport vositalarining alohida to'xtash joyi mavjud. Kerakli tekshiruvlardan so'ng yuk mashinalari korxonalar maydonchalariga boradi.

Maxsus iqtisodiy zona hududida joylashgan yuk tarkiblari, shuningdek, og'irlik (kirish-chiqish) bilan nazorat punktlari orqali o'tadi, so'ngra bojxona terminaliga boradi, u erda yuklarni rentgen-nazorat qilish va vaqtincha ushlab turilgan konteynerlarni saqlash amalga oshiriladi. Ichki kran yordamida yuklar omborxonaga tushiriladi, shundan so'ng ular maxsus iqtisodiy zona hududida qabul qiluvchiga etkazib beriladi.

Shunday qilib, maxsus iqtisodiy zona doirasida yuk-yo'lovchi oqimlarining harakatlanish yo'nalishlari qat'iy tartibga solinadi va bojxona qonunchiligi normalari bilan cheklanadi [5]. Iqtisodiy zona hududida harakatlanish yo'nalishini tanlash biznes markazining ochiq "nazorat ostidagi" zonasida belgilanadi. Ushbu hudud bo'ylab odamlar va transport vositalarining harakatlanishini tashkil etish funktsional mantiqqa bo'ysunadi. Fazoviy yo'nalishni marshrutning asosiy nuqtalarida joylashgan ma'lumot stendlari va indeks belgilari osonlashtirishi kerak.

***Qabul qilingan jamoat binolari tipologiyasiga muvofiq, erkin iqtisodiy zonalarini funktsional va texnologik rayonlashtirish bir necha turdagi bo'lishi mumkin:***

- monoblok (barcha funktsiyalar turli darajalarda bir xil hajmda birlashtirilgan);
- blok-pavilyon (funktsional aloqalar yopiq o'tish joylari bilan bir nechta hajmlar o'rtasida gorizontol yo'nalishda o'rnatiladi);
- monoblok-pavilyon (funktsional aloqalar biznes markazining yagona me'moriy va fazoviy ansambli hajmlarining Markaziy guruhi ichida taqsimlanadi); Markaziy yopiq (funktsional aloqalar vertikal ravishda o'rnatiladi);
- yopiq hovli yoki atrium atrofida).



EIZni funktsional va texnologik rayonlashtirish sxemasini tanlash sanoat korxonalariga ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish vazifalarining xususiyatiga qarab amalga oshirilishi taklif etiladi: *logistika operatsiyalari, bojxona nazorati, hududni muhofaza qilish, maishiy xizmatlarni tashkil etish va boshqalar. Biznes markazining funktsional guruhlarini o'rtasida transport va piyodalar oqimlarini taqsimlash EIZning asosiy maydoni va Markaziy kirish vestibul orqali amalga oshiriladi.*

Maxsus iqtisodiy zonaning xodimlar va mehmonlarni o'z hududiga etkazib berish va yuklarning to'sqinliksiz harakatlanishini ta'minlash uchun federal avtomobil yo'llari va temir yo'l magistralari bilan yaxshi rivojlangan aloqaga ega bo'lishi kerak, chunki iqtisodiy zona va shahar markazidagi barcha ob'ektlarning to'liq ishlashi bilan mavjud umumiy foydalanishdagi yo'llarga yuk sezilarli darajada oshadi. Shahar hududidan tashqarida maxsus iqtisodiy zonani qurishda mavjud yo'llar tarmog'ini kengaytirish, shuningdek, shovqin chiqaradigan to'siqlar, estakadalar, er usti o'tish joylari va boshqalarni qurish orqali yo'l bo'yidagi infratuzilma sifatini oshirish kerak.

Turli funktsional zonalarining kombinatsiyasi va o'zaro joylashishi uning uch o'lchovli tuzilishini belgilaydi.

**Funktsional zonalarini joylashtirishning asosiy usullarini ajratib ko'rsatamiz:**

*- binoning bir darajasida;*

*-bir xil darajada, ikki yoki undan ortiq hajm ichida-binolar; bitta binoda bir necha darajalarda (qavatlarida);*

*-bir nechta hajmlarda-balandligi bir-biriga nisbatan siljigan binolar.*

EIZning funktsional zonalarini pastki darajada joylashtirishda binolarning kirish guruhini va umumiy ovqatlanish va savdo korxonalari bilan dam olish zonasini, shuningdek xavfsizlik direktivasi va diniy va diniy makonni joylashtirish tavsiya etiladi. Belgilangan xonalar bilan bir xil darajada yoki undan pastroqda sog'liqni saqlash bo'limi, yordamchi va xizmat ko'rsatish xonalarini joylashtirilishi kerak. EIZning markaziy qismida "bitta oyna" xizmati, axborot va texnologik ta'minot markazi, ofislarni o'z ichiga olgan biznes zonasi joylashtirilishi kerak. Ma'muriy-hududiy maqsadlar guruhini biznes markazining yuqori darajasiga olib chiqish tavsiya etiladi.

Maxsus iqtisodiy zonaning me'moriy va stilistik echimini ishlab chiqishning asosiy vazifalaridan biri bu yuk va yo'lovchi transporti yo'nalishlarida kompleks tarkibini bir butunga birlashtirgan vizual dominantlarni yaratishdir. Arxitektura dominantlari sifatida zavod boshqarmalari binolari va EIZ hududidagi sanoat korxonalarining korporativ ramzlar ranglariga bo'yalgan ma'muriy-maishiy korpuslaridan foydalanish mumkin. Biznes markazi binolari va inshootlarining rang ohangining to'yinganligi bir ob'ektdan ikkinchisiga o'tishda o'zgarishi kerak va yulka plitalarining naqshlari to'g'ridan-to'g'ri kompleksning asosiy ob'ektlariga harakatning asosiy yo'nalishlarini ko'rsatishi kerak va shu bilan ularning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Maxsus iqtisodiy zonaning landshaft-rekreatsiya hududlari obodonlashtirilgan Park zonalarini shaklida loyihalashtirilgan. Ularning rejalashtirish tuzilmasiga yo'llar bilan o'rmon uchastkalari organik ravishda kiritilishi mumkin: terrenkurlar, daryolar va jarliklar yon bag'irlari. Ulardan foydalanish bo'yicha tashkiliy tadbirlarni yil davomida o'tkazish tavsiya etiladi. Masalan, daryolar bo'ylab chang'i uchish uchun marshrutlar o'rnatilishi mumkin va kichik ko'l konida uchish maydonchasiga aylantiriladi.

EIZ hududida dam olish uchun ishlatiladigan tabiiy tabiiy shakllanishlar bo'lmagan taqdirda, EIZ majmuasi tarkibiga sport va sog'lomlashtirish profilining ixtisoslashtirilgan inshootlarini kiritish tavsiya etiladi. Ular basseyn, dam olish maskanlari bilan jihozlangan dam olish maskani, qishki bog ' va gulli issiqxonalarini o'z ichiga olishi kerak.

Sanoat va ishlab chiqarish tipidagi erkin iqtisodiy zonalarining muhandislik infratuzilmasini shakllantirish jarayonida rivojlanayotgan biznes markazlarini qurish metodologiyasini qo'llash ushbu ob'ektlarni qurish xususiyatlari va ularning keyingi ishlashi bilan bog'liq bir qator masalalarni amalda hal qiladi. Shunday qilib, kelajakdagi loyihani yaratish bosqichida uni rivojlantirish algoritmi yotadi, undan

arxitektura va qurilish amaliyotida foydalanish vaqt talablariga muvofiq maxsus iqtisodiy zonaning biznes markazining hajmli rejalashtirish echimining parametrlarini o'zgartirishga imkon beradi.

EIZ loyihasini ishlab chiqish vertikal va gorizontal yo'nalishda standart hajmli rejalashtirish hujayralaridan foydalangan holda blok-modulli printsipti asosida amalga oshiriladi. Ushbu qaror sizga loyihani moliyalashtirish va uning funktsional tarkibining xususiyatlari bo'yicha mavjud vaziyatni to'liq hisobga olishga, umumiy tarkibga zarar bermasdan dizayn echimlarini o'zgartirishga imkon beradi.

Funktsional va rejalashtirish nuqtai nazaridan, erkin iqtisodiy zona inshootlari majmuasi ikkinchi qavat bo'ylab yopiq o'tish yo'li bilan bog'langan uchta asosiy blokdan iborat. Biznes markazining dastlabki ikkita bloki innovatsion sanoat mehmonxonasidir. Ularni eng yangi muhandislik va telekommunikatsiya infratuzilmasi bilan jihozlash taklif etiladi

mikroprotsesslar, laboratoriyalar uchun "toza xonalar", shuningdek innovatsion uskunalari bilan eksperimental komplekslar kiritilishi kerak.

EIZning asosiy funktsional bloki ko'p qavatli ofis qismi va asos — Kongress mehmonxonasidan iborat bo'lib, unga tashrif buyuruvchilar asosiy zal binosi orqali kirishadi. Ushbu funktsional blok muzokaralar, ishlab chiqarish ko'rgazmalari, konferentsiyalar, ilmiy seminarlar, korporativ tadbirlar va boshqalarni tashkil qilish uchun mo'ljallangan. Yuqori qismida rezidentlarga ijaraga beriladigan xonalar mavjud.

***Taklif etilayotgan metodologiyani qo'llash natijasida quyidagicha xulosalarga kelindi:***

Ushbu tadqiqot arxitektura uchun muhim bo'lgan muammoni hal qildi. Sanoat ishlab chiqarish turidagi erkin iqtisodiy zonalarining quvvatini o'zgartirganda ularning o'sishi va rivojlanishini hisobga olgan holda zona markazlarini shakllantirish tamoyillari aniqlandi.

1. Erkin iqtisodiy zonalarining "rivojlanayotgan arxitekturasi" tamoyillari shakllantirilgan bo'lib, ular dizaynning dastlabki bosqichida sanoat markazining bino va inshootlari majmuasini yanada rivojlantirish va rivojlantirish imkoniyatlarini hisobga olish zaruriyatidan iborat. Sanoat inshootlarini loyihalashda modulli muvofiqlashtirish va birlashtirish asosida shaharsozlik cheklovlari doirasida erkin iqtisodiy zonalarining sanoat maydonchasi hududini rivojlantirishda ushbu tamoyillarni amalga oshirish mumkin.

2. Sanoat korxonalarining fraktalligini o'rganish asosida rivojlanayotgan tizimning asosiy prinsipi EIZ uchun zarur bo'lgan barcha funktsional jarayonlarni (ma'muriyat, logistika, bo'xona operatsiyalari, xizmat ko'rsatish) ta'minlaydigan dastlabki axborot blokini ("ona moduli") shakllantirish deb hisoblash mumkinligi aniqlandi.

3. Sanoat ishlab chiqarish turidagi erkin iqtisodiy zonalarini loyihalash, qurish va ulardan foydalanish bo'yicha mahalliy va xorijiy tajriba tahlil qilindi. Mahalliy va xorijiy mutaxassislarning tadqiqotlari asosida sanoat va ishlab chiqarish turidagi erkin iqtisodiy zonalar fraktal korxonalarga mos kelishi aniqlandi. Arxitektura va rejalashtirish echimining tabiati bo'yicha biznes markazlari ishlab chiqarishning texnologik moslashuvchanligi va dinamik shakllanish talablariga javob berishi kerakligi aniqlandi, shuning uchun ularni o'rganish me'moriy bionika usullari yordamida amalga oshirilishi mumkin.

4. Sanoat-ishlab chiqarish tipidagi maxsus iqtisodiy zonaning biznes markazini sanoat maydonchasining maxsus ajratilgan hududida qurilgan yirik me'moriy majmua sifatida belgilash joriy etildi. Ushbu hududiy ishlab chiqarish komplekslarini shakllantirishning asosiy xususiyati butun hayot sikli davomida uzluksiz rivojlanishdan iborat. Ularning tasnifi ishlab chiqilgan: ish joylari soniga, EIZda o'tkaziladigan funktsional jarayonning xususiyatiga, sanoat korxonasi tarkibiga joylashtirish usuliga ko'ra. Sanoat va ishlab chiqarish tipidagi erkin iqtisodiy zonalarining zamonaviy biznes markazlari tarkibiga to'rtta asosiy funktsional va texnologik zonalar: ma'muriy-biznes, bo'xona, logistika va xizmat ko'rsatish kiradi.

**Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.**

1. M.M.Miralimov, Sanoat binolari arxitekturasi. Toshkent. 2019.
2. S.Sayfiddinov, Sanoat va fuqaro binolari arxitekturasi. Toshkent. 2021.

3. Erkinovich, M. U. B. (2024). ERKIN SANOAT ZONALARI VA ULARNING SHAKLLANISH TARIXI. *Innovative: International Multidisciplinary Journal of Applied Technology (2995-486X)*, 71-74.
4. Ulug'bek, M., & Dilshod, H. (2023). TERMIZ SAYYIDLARI SULTON SAODAT ZIYORATGOHI. *JOURNAL OF ENGINEERING, MECHANICS AND MODERN ARCHITECTURE*, 57-61.
5. Sindarovich, U. A., & Erkinovich, M. U. (2021). THE ARCHITECTURE OF THE HISTORICAL PALACES OF UZBEKISTAN AND WAYS OF USING THEM FOR MODERN PURPOSES. *World Bulletin of Management and Law*, 3, 31-33.
6. Sindarovich, U. A., & Erkinovich, M. U. (2021). The architecture of the historical palaces of uzbekistan and ways of using them for modern purposes. *World Bulletin of Management and Law*, 3, 31-33.
7. Eshatov IQ, Mavlonov MD, & Mahmudova F. (2022). Jizzax shahar tuzilmasida tijorat xizmatlarining agromomatik darajalarini joylashtirish tahlili. *Arxitektura dizayni jurnali*, 5 ,6-11. <https://www.geniusjournals.org/index.Php/jad/article/view/994> dan olindi.
8. U Malikov., Hamrayev, S. (2023). O'zbekiston shaharsozligida tarixiy va zamonaviy shaharlarning badiiy uzviyligi. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(1 Part 4), 85-89.
9. Eshatov, I. K., & Achildiyev, R. M. (2023). Placement of commercial and domestic service complexes taking into account natural and climatic regions in the regions of Uzbekistan. *Journal of engineering, mechanics and modern architecture*, 80-86.
10. U Malikov., Shodiyeva, M. (2022). Ўзбекистон тарихий шаҳарларида энг қадимги ва илк ўрта аср саройларининг шаклланиши ва ривожланиш эволюцияси. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(6), 243-247
11. Eshatov, I. K., Aymatov, A. A., & Soliyev, F. F. (2023). Regional Location of Commercial and Household Service Complexes in Uzbekistan Regions Taking into Account Natural-Climatic Conditions. *American Journal of Engineering, Mechanics and Architecture (2993-2637)*, 1(10), 31-38.